

ПЕРЕКЛАДИ

Jacobus Thomasius

**NUCLEUS DISPUTATIONIS DE PLAGIO LITERARIO
MAXIME THEORETICUS, THESISIBUS PAUCIS &
BREVIBUS COMPREHENSUS***

Якоб Томазій

**ЯДРО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРО ЛІТЕРАТУРНИЙ
ПЛАГІАТ, ПЕРЕДУСІМ ТЕОРЕТИЧНЕ, УМІЩЕНЕ
В НЕБАГАТЬОХ СТИСЛИХ ТЕЗАХ**

* Підготовка тексту і переклад з латини Романа Кисельова. Текст приміток, позначених у перекладі, знаходиться в коментарі перекладача, див. сс.107-112 нижче.

Текст наведено за виданням додатків 1679 року: Thomasius, J. (1979). *Ad disputationem M. Jacobi Thomasii De plagio literario Accessiones* (pp. 39-49). Jena: C. E. Buchta.

Перекладач висловлює подяку за корисні уваги стосовно оригінального латинського тексту й перекладу п-і Ярославі Стратій та стосовно коментаря – редакції *Sententiae*.

Nucleus disputationis de plagio literario maxime theoreticus, thesibus paucis & brevibus comprehensus

Quoniam Dissertatio ipsa de plagio literario in molem excrevit adeo magnam, quae destitutos otio, aut alias cupidos brevitatis arcere citius a lectione, quam ad eam invitare queat: visum est ejus illud compendium renovatae huic editioni adjungere, quod jam tum, cum actus disputandi publicus foret exercendus, e Theoretica maxime excerptum parte mandaveram literis. Nondum enim constitueram, ipsumne opus vastum, (quod alias ceu liber peculiaris, qui disputationis prae se speciem non ferret, prodire poterat,) an potius ejus loco paucissimis circumscriptas paginis theses, quae nucleum argumenti maxime THEORETICUM continerent, certare nobiscum publico volentibus colloquio distribuendas curarem. Quemadmodum autem his in thesibus libertate meâ sic usus fui, ut omitterem longe plurima, (partis enim tum HISTORICAE, tum PRACTICAE admodum parcam hic gessi curam,) satis habens, si praecipua quae de literario plagio disseri possent, conservarem: sic eandem libertatem usurpavi tum alicubi phrasibus mutandis, tum nec raro variando rerum ipsarum ordine. Erit & fortasse, quod in his thesibus deprehendens Lector in ipsa Dissertatione desiderabit. Nempe ruminanti superiora venerant quaedam in mentem, quae haud incommode videbantur addi posse. Caeterum ut nucleus hic ex ipsâ Dissertatione absque mora condiri quasi ac gustantium palato commendari queat, numeros paragraphorum huc facientium, in quos tota divisa dissertatio est, interdum & theorematum quorundam, parenthesis inclusos, adjicere placuit. Si quis vero summos paragraphorum omnium, eosque ordinem dissertationis accurate custodientes titulos requirat, ei satisfacere conabuntur Accessiones sequentes duae.

THESIS I. Plagium seu furtum literarium, si proprie loquimur, neque *plagii* species est, quia non furatur hominem, (§. 23.) neque *furti*, quia per se non aufert rem corpoream; (§. 35.) [Plagii literarii]

II. Sed falsi ethici, seu *mendacii*: (§. 42.) & quidem adversus commutativam justitiam admissi, (§. 65.) quia non reddit alteri quod debet honoris. (§. 66.)

III. Ergo quod *furti* vocabulum hîc usurpatur, ex metaphorâ est, (§. 74.) quam utriusque vitii similitudo (§. 72.) satis commodam peperit. [nomen]

IV. *Plagium* autem dici coepit è versu quodam Martialis I. Epigr. 53. furem hujusmodi appellantis *plagiarium*, quasi qui carmina ipsi sua, filiorum instar dilecta, eripisset. (§. 79. seqq.)

V. Hæc cum ita sint, in populari hujus vitiosae actionis definitione tolerari poterit furtum loco generis, (§. 72.) cui non incommode addetur differentia petita ab efficiente causâ: (§. 88.) [definitio]

VI. Ut definitio tota haec prodeat: *Plagium literarium est furtum eruditus hominibus proprium.* (Theorem. VI.) [popularis;]

Ядро дослідження про літературний плагіат, передусім теоретичне, розміщене в небагатьох стислих тезах

Оскільки ця дисертація про літературний плагіат розрослася до чималого обсягу, а таке позбавлених вільного часу або любителів стислості може радше стримати від читання, ніж до нього повернути, до теперішнього оновленого видання доцільно додати її компендіум, який вже в той час, коли мав відбутися публічний диспут, я виклав письмово, здебільшого вибираючи з теоретичної частини. Бо ще тоді не вирішив був, чи підготувати всю розлогу працю (яка за інших умов могла вийти як своєрідна книга, що не має характеру диспуту), чи таки на якихось небагатьох сторінках короткі тези з неї, що охоплюють змістове ядро, передусім *теоретичне*, – для розповсюдження серед тих, хто бажає позмагатися з нами в публічній бесіді. У цих тезах я в такий спосіб скористався своєю свободою, що відкинув якнайбільше (бо й із *історичної*, і з *практичної* частин я тут представив лише незначні здобутки), обмежившись відтворенням найсуттєвіших міркувань про літературний плагіат: при цьому я дозволив собі місцями змінювати висловлювання, а нерідко й переінакшувати порядок самого викладу. Читач безперечно натрапить у цих тезах і на таке, чого в самій дисертації не знайде. Певно, тому, хто одне й те ж торочив, спало на думку щось ліпше і видавалося, що не завадить це долучити. Нарешті, аби це ядро без затримки могло в самій дисертації бути приправленим і немовби до вуст куштувальників піднесеним, тут годилося додати в дужках номери відповідних параграфів, на які поділено цілу дисертацію, а іноді й деяких теорем. Якщо ж хтось дійсно потребує узагальнень з усіх параграфів, а також тих заголовків, що ретельно оберігають порядок (викладу в) дисертації, його спробують задовольнити два наступні додатки.

Теза 1) Плагіат¹, або літературна крадіжка, у буквальному сенсі не є різновидом ані викрадення, оскільки жодної людини при цьому не викрадають (§ 23), ані крадіжки, оскільки сам по собі він не пов'язаний з привласненням матеріальної речі (§ 35); [на полі помітка: Літературного плагіату]

2) але [різновидом] морального ошуканства, або брехні (§ 42), до того ж скерованої проти зрівнювальної справедливості² (§ 65), оскільки він не віддає іншому того, що останньому належить з погляду честі (§ 66).

3) Отже, назва *крадіжка* вживається тут як метафора (§ 74), яку подібність обох переступів (§ 72) зробила вельми доречною. [на полі помітка: назва]

4) [Традиція] називати це *плагіатом* бере початок від одного вірша Марціала³ (I книга епіграм, 53), який іменує плагіатора своєрідним злодієм, що в подібний спосіб у нього-таки його пісні, дорогі немов власні діти, поцупив. (§ 79 і далі.)

5) У такому разі, якщо говорити просто, загальним окресленням цієї злої дії може залишатися «крадіжка» (§ 72), до якої слушно долучається відмінність, зумовлена здійснювальною причиною⁴. (§ 88). [на полі позначка: визначення]

6) З чого випливає таке визначення: Літературний плагіат – це крадіжка, властива вченим людям. (Теорема VI.) [на полі позначка: просте]

VII. Philosophicae vero seu accuratori definitioni, cui genus è thes. II. facile reperies, differentiam aptissimam dabunt partim materia seu objectum, partim forma. (§. 97.)

VIII. Quâ ratione integra definitio erit hæc: *Plagium literarium est mendacium justitiae commutativae oppositum, quo quis debitam alteri opinionem eruditionis, cogitata ejus peculiaris, quomodocunque ad se delata, maligne proferendo pro suis, mentionemque alterius, ubi ea fieri debebat, intermittendo sibi quaerit.* (Theorem. VII.) [philosophica;]

IX. Objectum hujus vitii personale est *alter* quisque, cui suum invaditur à tali fure literario, sive unus, sive plures; (§. 102.) five vivus, sive mortuus; (§. 103.) sive ipse quoque rem illam furto, sive bono titulo quaesierit. (§. 104) [objectum personale;]

X. Objectum reale, idque primarium, est *opinio vel fama eruditionis* cujuscunq; (§. 106.) [reale primarium;]

XI. Secundarium, quoque veluti medio ad primarium illud plagiarium enititur, sunt *cogitata*, hoc est, sensus eruditi, sive verborum alienorum simul apparatus retineatur, sive mutetur; (§. 133.) [secundarium;]

XII. Sed ea *peculiaris*. Neque enim plagii materia sunt illa cogitata, quæ communi universorum sive hominum, sive saltem eruditorum usui exposita sunt; ut phrases elegantes, (§. 159.) ut ignorata nemini, ut proverbialia vulgaria, (§. 164.) ut artium disciplinarumque elementa. (§. 166.)

XIII. Itaque plagiarium non erit, si quis maxime, vel singulas phrases justo imitandi labore mutuatus è Cicerone, Tullium tamen nusquam nominet. (§. 159.)

XIV. Recteque Henricus Stephanus V. Schediasm. 13. absentit Clementi Alexandrino, Aretinum² ac Demosthenem lib. VI. Strom. furibus accensenti, quod scripsisset, quae Homerus ante ipsos, omnibus hominibus moriendum esse. (§. 165.)

XV. Et quis plagii postulabit eum, qui e. g. Syllogismorum tres figuras memorans, Aristotelis nomen, à quo primum eae ad nos pervenerunt, obtineat? (§. 166. .)

XVI. Praeter haec talia quae sunt, *rara* merentur vocari ac *peculiaris*, quae materiam plagio praebere possint. (§. 167.)

XVII. Itaque non dubitabimus plagii dicam illis etiam scribere, qui *autores à se non inspectos citant*, suppresso ejus, quem solum ipsi viderunt, nomine. (§. 170. 172. seqq.)

XVIII. Poterit tamen illa peculiaritas extinguere abdicacione voluntariâ, hoc est, si suum quis cogitatum alteri donet, utque edat pro suo, ipsi permittat. (§. 184.)

XIX. Quâ ratione alter hic usurpando aliena aut non peccabit, aut, si peccabit, delicto ejus aliud nomen, quam plagii literarii reperiendum fuerit. (§. 68.)

XX. Locum vero abdicatio illa habere potest non inter duos modo, sed vel in magnâ satis eruditorum Societate. Quo posteriore casu tacita voluntatum in communionem literariam summi gradus conspiratio sufficet. (187. 188.)

** Помилка друку, замість Archinum. . – Прим. перекладача.

7) Філософському ж, або точнішому визначенню, на кшталт того, яке можеш відшукати в тезі 2, вирізняльних характеристик надають як матерія, або об'єкт, так і форма. (§ 97).

8) У підсумку маємо таке визначення: Літературний плагіат – це обман, що суперечить зрівнювальній справедливості (*justitia commutativa*), через який хтось, так чи інакше скориставшись із належної іншому вченої думки, його характерних міркувань, безчесно видаючи їх за свої власні, і оминаючи покликання на іншого там, де його годилося зробити, дбає про власний інтерес (Теорема VII). [на полі помітка: філософське]

9) Особовим об'єктом цього переступу є хтось *інший*, чиє особисте привласнює такий літературний злочин, [і цим *іншим* можуть бути] одна чи більше осіб (§ 102), живий чи мертвий (§ 103), і той, хто сам надбав ту річ хоч крадіжкою, хоч у добрий спосіб (§ 104). [на полі помітка: об'єкт особовий]

10) Об'єктом реальним, і то чільним, є чиясь визнаність і слава вчености (§ 106). [на полі помітка: реальний чільний]

11) Другорядним [об'єктом], за своєрідним посередництвом якого плагіатор пробивається до того першого, є судження, а власне вчені ідеї, незалежно від того, чи стрій чужих слів збережено, чи змінено. [на полі помітка: другорядний]

12) Але є *винятки*. Адже матерією плагіату не є ті судження, які побутують у загальному вжиткові всіх людей чи принаймні вчених; як-от вишукані фрази (§ 159), як загальновідоме, як народні прислів'я (§ 164), як основи мистецтв і дисциплін. (§ 166).

13) Отже, не буде плагіатором той, хто щонайбільше якісь окремі фрази чесним трудом наслідування позичає з Цицерона, дарма що Туллія⁵ ніде не згадує. (§ 159).

14) Тож справедливо Генрик Стефан у 5 книзі «Балачок» («*Schediasmata*»)⁶, [у «балачці»] 13, не погоджується з Климентом Александрійським, який у 6-й книзі «Верств» («*Strommata*»)⁷ Архіна⁸ та Демосфена⁹ зараховує до злодіїв; адже те, що до них написав був Гомер, для всіх людей було звичаєм. (§ 165).

15) І хто ж звинуватить у плагіаті особу, яка, приміром, згадуючи про три фігури силогізмів, не озвучить ім'я Аристотеля, від якого, власне, вони до нас дійшли? (§ 166)

16) Окрім цих, існують і речі, які варто називати *надзвичайними* або *особистими*, і які можуть дати матерію для плагіату.

17) Отже, без сумніву поставимо на карб справу плагіату також тим, котрі *цитують авторів, яких не читали*, замовчавши ім'я того, до кого єдиного, власне, зазирали. (§ 170, 172 і далі).

18) Цей особистий характер, однак, може втратити чинність через особисте зречення, тобто якщо хтось своє судження дарує іншому і дозволяє видавати його за власне. (§ 184).

19) З огляду на це, той інший привласненням чужого або не згрішить, або, якщо згрішить, його прогріхові пасуватиме інша назва, а не літературний плагіат. (§ 68).

20) Однак це зречення може відбутися не поміж двома особами, а, скажімо, в достатньо великому товаристві вчених. В останньому випадку досить мовчазної добровільної загальної згоди літературної спільноти. (§ 187, 188).

XXI. Atque communionis hujuscemodi exempla duo memorari videntur posse. Quorum alterum inter Scholasticos fuit ævi barbari; alterum seculo superiore inter Melanchthonianae Scholae discipulos. (§. 190.)

XXII. Caeterum ad plagium insuper, tanquam conditio sine quâ non, requiritur, ut quis cogitatum illud peculiare ab altero, cum prius non haberet, *vere acceperit*. (§. 212.) [conditio sine qua non;]

XXIII. Nam si non accepit, sed ipse sibi, (ut solent interdum pluribus eruditis eadem in mentem venire,) peperit, utut alter scribendo ipsum anteverterit, ejus tamen plagiarium censeri non debet. (ibid.)

XXIV. Formam plagii constituit *alieni cogitati usurpatio injusta*, (§. 226.) Ad hanc autem duo concurrunt actus: [quos & constituere possis quatuor, (§. 227.) si secundum in tria membra partiare.] [forma;]

XXV. Unus internus, *animi maligni*, scientis quidem recta, sed inclinantis se tamen ad violanda virtutis praecepta: (§. 228.) atque in hoc maxime sita est vitiositas moralis; (§. 229.)

XXVI. Alter externus, *aliena proferendi pro suis*: (§. 232. 236.) id quod maxime sit *intermittendâ mentione, ubi ea fieri debebat*, autoris veri. (§. 241.)

XXVII. Species plagii quam optime petentur, in ethico quidem foro ab iis affectibus, qui fures literarios ad hoc injustitiae genus maxime stimulare solent. (§. 255.) [Divisio in species;]

XXVIII. Hi vero tres sunt. Nam ut alterius literariam supellectilem sibi quis rapiat, in hoc impellitur aut *ambitione*, seu cupiditate gloriae, aut *irâ* versus alteram, (quo & odium ejus, contemptum item, ac invidiam referas licebit,) aut *ignaviâ*. (§. 257.)

XXIX. Erit ergo plagium aliud *ambitionis*, aliud *irae*, aliud *ignaviae*. (Theorem. VIII.)

XXX. Ab accidentibus petitae divisiones sane quam multae esse possunt: (Theorem. IX. & §. 282.) Nos magno è cumulo aliquas tantum hic excerpemus. [in accidentia.]

XXXI. *Primo* plagium aliud est *judiciale*, aliud *extrajudiciale*. (§. 280.) Illud committitur in aliquo eruditorum certamine solenni: exemplum illustre leges apud Vitruvium praef. lib. VII. de architecturâ; (§. 321.) Hoc locum habet extra talem certaminis conflictum.

XXXII. *Secundo* aliud fit *scribendo*, aliud *recitando*. (§. 232.)

XXXIII. *Tertio* plagium vel *totale* est, quod totum alterius opus, vel *partiale*, quod partem tantum ejus aliquam furatur. (§. 277.)

XXXIV. *Quarto* *crassum* aliud est, aliud *subtile*. *Crassum* voco, quod ex alieno scripto neque sensum, neque verba, neque amborum ordinem mutans, quicquid placet, ἀπολεξεῖ profert pro suo; *Subtile*, quod solos sensus intercipient, verba & ordinem mutat. (§. 272.)

21) І, як видається, можна навести тільки два приклади подібної спільноти, з яких один стосується схоластиків із варварської доби¹⁰, а інший – учнів Меланхтонівської школи¹¹ минулого століття. (§ 190).

22) На додачу до цього, для плагіату є чинною обов'язкова умова, щоб хтось те судження, якого раніше не мав, *справді набув* від іншого. (§ 212). [на полі помітка: неодмінна умова]

23) Бо якщо він його не набув, але сам собі (а таке іноді трапляється одночасно в умах багатьох учених) витворив, а інший на письмі його випередив, такий не має вважатися плагіатором іншого. (Там-таки.)

24) Формою плагіату є неправомірне привласнення чужого судження. (§ 226). До цього ведуть дві суміжні дії (які можеш представити і як чотири (§ 227), якщо другу розділиш на три складові¹²). [на полі помітка: форма]

25) Перша [дія] – внутрішня, злої душі, яка знає, що є справедливе, але схильна до порушення приписів чесноти (§ 228), і в цьому найсильніше виявляється моральна відсутність. (§ 228).

26) Інша [дія] – зовнішня¹³, якою чуже видають за своє (§ 232, 236), що вчиняють передусім шляхом пропуску згадки про справжнього автора, там, де її слід було зробити (§ 241).

27) Види плагіату в моральній площині найдоречніше виводити з почуттів, які зазвичай найбільше спонукають літературних злодіїв до цього роду безчинства. (§ 255). [на полі помітка: розподіл за видами]

28) Їх насправді є три. Бо якщо хтось загарбує собі літературні знадобки іншого, його до цього підштовхують або *амбіційність*, чи то прагнення слави, або *гнів* на іншого (куди й ненависть до іншого, і зневагу, і заздрість можна віднести), або *знеохочення*. (§ 257)

29) Тож інакший буде плагіат амбіційности, інакший гніву й інакший знеохочення. (Теорема VIII.)

30) Розрізнення на підставі акцидентів¹⁴ можуть бути надзвичайно численні (Теорема IX і § 282.) Із великого різноманіття ми наведемо тут лише деякі. [на полі помітка: за акцидентами]

31) По-перше, інакший є плагіат *змагальний*, а інакший *незмагальний* (§ 280). Перший учиняють у якомусь урочистому суперництві вчених: яскравий приклад прочитаєш у Вітрувія¹⁵, у передмові до книги VII про архітектуру (§ 321). Другий має місце поза таким протиборством у змаганні.

32) По-друге, інакший є *писемний*, інакший – *усний*. (§ 232).

33) По-третє, плагіат є або *цілковитий*, коли крадуть цілий чужий твір, або *частковий* – коли тільки його частину. (§ 277).

34) По-четверте, інакший є *грубий*, інакший – *витончений*. *Грубим* називаю той, який ані сенс, ані слова, взяті з чужого твору, ані порядок в одному й іншому – не змінює, але все що заманеться буквально подає як власне; *витонченим* – той, що тільки сенси цупить, а слова й порядок – змінює. (§ 272).

XXXV. Subtile hoc plagium ad *artes callidas* plagiariorum, seu *technas* referendum est, quibus videlicet ipsi adhibitis, in foro politico facinori suo tenebras, sibi impunitatem quaerere solent (§. 283.) [Plagiarii technae.]

XXXVI. Talium quoque atrium satis benigna est copia. Sed universae haud incommode tribuentur in tres classes. Exercet enim technam plagiarius vel versus *autorem alium*, vel versus *scriptum ejus*, vel versus *se ipsum suumve scriptum*. (§. 284.)

XXXVII. Versus *autorem alium*, ut cum studiosissime cavet, ne uspiam eum nominet; cum nominat quidem, sed loco alieno, aut non nisi ubi absentit, vel carpit; cum plagii crimen in ipsum retorquet. (§. 285. 286.) [versus alium;]

XXXVIII. Versus *scriptum autoris*, ut si ἀνέκδοτον illud plane aboleat, aut premat; si prae vulgato eligat minus vulgatum; si quantumvis vulgatum, plagii subtilis adhibitâ fraude plane mutet in aliam faciem. (§. 288.) [versus scriptum;]

XXXIX. Versus *se ipsum suumve scriptum*, ut si nomen suum occultet; si falsi temporis adjectione scriptum suum videri velit antiquius, quam vere est. (§. 290.) [versus se ipsum.]

XL. Ex enumeratis supra (thesi XXIX.) plagii speciebus, si suis eas momentis libres, in plagio *irae* summum culpae gradium, in *ambitionis* mediocrem, in *ignaviae* minimum deprehendes. (§. 302.) [Plagii vitiositas varia.]

XLI. Neque dubitamus, quin gravius peccetur *judiciali* plagio, quam extrajudiciali; & *scribendo*, quam recitando; & *totali*, quam partiali; & *crasso*, quam subtili (§. 303. 304. 306. lit. i.)

XLII. Verum haec omnia memineris intelligere sub conditione, *si caetera sint paria*. (§. 301)

XLIII. Quod si de plagio simpliciter accepto, & ab omnibus abstracto speciebus ferendum sit iudicium, non levissimum quidem hoc delictum esse inde pronunciamus, quia violatur eo non aliqua virtus homiletica, sed justitia particularis. (§. 293) [nec levis;]

XLIV. Vicissim tamen nec assentimur iis scriptoribus, qui majoris criminis reos pronunciant literarios fures, quàm effossores sepulchrorum, aut fures propriè dictos; vel non minoris etiam, quam hominum abductores. Sed horum rigor excusacionem fortasse aliquam admittit ex hyperbole rhetoricâ. (§. 295. 296) [non tamen nimia.]

XLV. Dices: Famae aliorum insidiantur isti, quae potior divitiis. Respondeo: insidiantur quidem, sed fama, quâ viri *eruditi*, non quâ viri *boni* censentur; nec *acquisitam* auferunt, sed *partem* aliquam, *ipsorum* qui furantur *subsidio* aliâs *acquirendae*; idque non *calumniando*, sed *tacendo*. (§. 297.)

XLVI. Itaque peccare non minùs possunt laesi hoc furto, si graviore, quàm pro damni sui pondere, iras evomant, quod fecisse multos, etiam in causâ non clarâ videmus. (§. 610.)

35) Цей витончений плагіат пов'язаний з вигадливими прийомами, або *техніками*, плагіаторів. Відверто застосовуючи їх до плагіату, вони звикли у громадській площині домагатися для свого діяння непримітності, а для себе – безкарності. [на полі помітка: техніки плагіаторів]

36) Запас таких прийомів доволі багатий. Але загалом їх доречно буде розділити на три класи. Адже плагіатор застосовує техніку, скеровану або на *іншого автора*, або на *його твір*, або на *себе самого чи свій твір*. (§ 284).

37) На *іншого автора* – коли якнайретельніше пильнує, аби де-небудь його не згадати; коли таки називає, але в невідповідному місці, тобто тільки там, де його немає, або де (плагіатор) нападається (на нього); коли злочин плагіату власне на того (автора) й перекладає. (§ 285, 286). [на полі помітка: стосовно іншого]

38) На *авторський твір* – якщо відверто нищить або ховає щось неопубліковане; якщо вибирає менш відоме загалом; якщо й загальновідоме шахрайством вигадливого плагіату просто-таки перелицьовує. (§ 288). [на полі помітка: стосовно твору]

39) На *себе самого чи свій твір* – якщо приховує власне ім'я¹⁶; якщо вказівкою на неправдивий час прагне видати свій твір за давніший, ніж він насправді є. (§ 290). [на полі помітка: стосовно себе самого]

40) З перелічених вище (у тезі 29) видів плагіату, якщо оціниш їх згідно з їхньою тяжкістю, в плагіаті *гніву* виявиш найбільший ступінь провини, *амбіційності* – середній, *знеохочення* – найменший. (§ 302). [помітка на полі: різноманіття плагіату]

41) Немає сумніву, що тяжчий переступ становить змагальний плагіат, аніж незмагальний, і писемний, аніж усний, і цілковитий, аніж частковий, і грубий, аніж витончений. (§ 303, 304, 306 – літера і).

42) Однак усе це буде чинним за умови, що решта (обставин) – однакові. (§ 301).

43) Отже, якщо судити про плагіат як такий, абстраговано від усіх різновидів, то ми, в кожному разі, не визнаємо цей переступ за найлегший, оскільки ним зневажають не яку-небудь чесноту з проповідей, а особну справедливість¹⁷. (§ 293). [помітка на полі: не легка (провина)]

44) Водночас ми не погоджуємося з тими авторами, які проголошують літературних злодіїв винними в більшому злочині, аніж розривачі могил чи пересічні злодії, або навіть у не меншому, ніж викрадачі людей. Хоча їхня суворість, напевно, може бути якимось виправдана риторичною гіперболою. (§ 295, 296). [помітка на полі: але й не безмірна (провина)]

45) Ти скажеш: Такі зазіхають на славу інших, ту, що могутніша від багатств. Відповідаю: Авжеж, зазіхають, але на славу, згідно з якою трактують *учених* мужів, а не *добропорядних* мужів; і вони відбирають не (цілу) *набуту* славу, а якусь *частину*, і крадуть *набуваючи її самі* в невластивий спосіб; і це (діється) не через *злослів'я*, а через *замовчування* (§ 297).

46) Отже, не менше грішити можуть і ті, що постраждали від цієї крадіжки, якщо через тягар свого збитку палають гнівом, що, як спостерігаємо, траплялося з багатьма, навіть коли справа не була достатньо прозорою. (§ 610).

XLVII. Nimirum utrinque exorbitari solet *gloriae propriae appetitu nimio*. (§. 611.) Quam si honori Divino, & utilitati Publicae posthaberet quisque, nihil esset inter eruditos furtorum, nihil foedarum atque inanium rixarum. (§. 621. 622.) [Vitiositatis hujus fons;]

XLVIII. Atque hîc illud insuper a furibus peccatur, quòd saepe, dum dissimulant, per quos ipsi profecerunt, Lectorem non mittunt ad vivos doctrinarum atq; irriuos fontes. (§. 173.)

XLIX. Aequum ergò est omninò, ut illiberale hoc illorum facinus *vindictam* experiatur in foro Politico. [poena;]

L. Id quod commodissimè fiet, si verus autor, cui sua sublegit alter, demonstretur. (§. 328) Hoc enim pacto simul suum restituetur laeso, simul excidet laedens sive sperato, sive jam per nefas acquisito illius furti fructu. (§. 327.)

LI. Quòd si cumulatione mensurâ, quod ipse meruit dedecus, admetiri plagiaro causa jubeat, (quanquam aliàs in ipsâ furti detectione satis est ignominiae,) non desunt in opprobrium nata cognomina, epitheta, symbola, quibus passim hoc hominum genus insigniri videmus. (§. 332. 333.) Intra modum tamen ea sunt adhibenda.

LII. Sed quis erit *judex*? Hic in plagio *judiciali* non longè abeundum. Nam si in eruditorum illo certamine ad praemium aliquis fraude plagiarîa nitatur, dubium non est, quin ab ipso certaminis judice, sive unus ille sit constitutus, sive plures, dolo patefacto damnari queat. (§. 320.) [judex, in plagio judiciali;]

LIII. In plagio *extrajudiciali*, (quod vel haec ipsa vox prodat,) cessat ejus modi forense judicium. Neque vero certamen hîc ullum solenne est, in quo vivi cum vivis, praesentes cum praesentibus contendant. (§. 323.) [extrajudiciali;]

LIV. Quòd si maximè certamen quaecunque hic imaginèris, nihil vetabit vivos vel cùm diutissimè mortuis, absentes vel cum remotissimè absentibus congregari. Quis hîc certum judicem unquam fuisse constitutum meminit? (ibid.)

LV. Sunt tamen, inquires, certi *Censores scriptorum*, non modò vulgandorum, sed interdum & recitandorum. Ita est: verùm hi satisfacisse officio censentur, si providerint, ne quid spargatur, quo sana religio, quo status publicus, quo ipsi statim cujusque probi lectoris oculi, ipsae probi cujusque auditoris aures offendantur. Ut in vitium, quale plagium est, publico minus periculosum, quodq; saepe vel doctissimorum effugiat aciem, aequali industriâ inquirant, non obligantur. [non Censor librorum determinatus.]

LVI. Ergone planè nullum hîc habetur judicium? Habetur, sed, quod his rerum circumstantiis necesse fuit, *indefinitum*, hoc est, nullo temporis, loci, personarum certo ambitu aut numero circumscriptum: (§. 324.) Totius videlicet orbis literarii. In quo negotium hoc ad eos pertinet inprimis, quos *Criticos* vocamus. [sed indeterminatè quilibet Criticus.]

LVII. Itaque ut eruditus quisque, vel Eruditorum aliqua Societas, qualem hodiè non unam novimus, maximè pollebit lectione multijugâ, aut vel casu aliquo furtum literarium vivi, mortui, praesentis, absentis deprehendet: ita vetante nemine accusatoris, testis, judicis partes ultro sibi sumere poterit. (ibid. §. 324. 325.)

47) Безперечно, відхилення і в той, і в інший бік зазвичай відбуваються через надмірне жадання слави для себе (§ 611). А якби нею кожний задля чести Божої і суспільної користи знехтував, не було б серед учених ніяких крадіжок і ніяких огидних і безглузвих колотнеч. (§ 621, 622). [помітка на полі: джерело цієї зпсутости]

48) На додачу, злодії грішать тим, що часто, доки приховують тих, завдяки кому здобулися на успіх, не допускають читача до живих і свіжих джерел науки. (§ 173).

49) Тож є цілком справедливо, щоб цей їхній непристойний вчинок був *покараний* у політичній площині. [помітка на полі: покарання]

50) Найдоречніше буде заявити про справжнього автора, в якого інший краде (§ 328). Адже в такий спосіб до постраждалого повернеться його власність, і одночасно кривдник утратить свій або сподіваний, або вже беззаконно набутий плід крадіжки. (§ 327).

51) Бо якщо б справа вимагала відміряти плагіаторові повнішою мірою, як на те заслугоує саме безчинство (хоча, зрештою, у самому викритті крадіжки є досить ганьби), то не бракує породжених лайкою прізвиськ, епітетів, символів, якими цей рід людей повсюдно іменують (§ 332, 333). Але таке треба застосовувати стримано.

52) Та хто буде *суддею*? Власне, у *змагальному* плагіаті його далеко шукати не треба. Бо якщо в тому змаганні вчених хтось доскочить нагороди брехнею плагіату, немає сумніву, що від самого судді змагання – незалежно від того, чи визначено одного суддю, чи багатьох – він за виявлене лукавство дістане вирок. (§ 320). [помітка на полі: суддя у змагальному плагіаті]

53) У плагіаті *незмагальному* (хоч який голос його породжує) немає подібного громадського суду. Тут також немає жодного урочистого суперництва, в якому змагаються живі з живими, присутні з присутніми. (§ 323). [помітка на полі: у незмагальному]

54) Бо якщо тут таки зобразити якість змагання, ніщо не перешкодить зійтися живим хоч і з якнайдавніше померлими, віддаленим – із найвіддаленішими. Хто в такому разі коли-небудь згадував про призначення справжнього судді? (Там-таки.)

55) Але ж існують, скажеш ти, справжні *цензори творів*, і не тільки тих, що публікуються, але часом і тих, що мають бути виголошені. Так і є, однак уважається, що вони виконали свій обов'язок, якщо подбали, аби не розсівалося таке, від чого здорова релігія, суспільний устрій, власне й очі якогось порядного читача або вуха слухача зазнають урази. Оскільки в хибі, якою є плагіат, я виявляю менше загроз, через що він часто й повз найученіших прослизає непоміченим, його варто відшукувати зі співмірним старанням, не з обов'язку. [помітка на полі: не призначений цензор книг]

56) Отже, виходить, що не звершують узагалі ніякого суду? Звершують, але він стосовно низки обставин має бути *невизначеним*, тобто не обмеженим жодним окресленням або кількістю часу, місця й осіб (§ 324) цілого світу письменства. У такій справі це стосується передусім тих, кого ми називаємо *критиками*. (§ 325). [помітка на полі: а невизначено – будь-який критик]

57) Тож кожний учений, або якість товариство вчених, яких сьогодні знаємо чимало, буде мати цілковиту змогу через спільне читання або випадково викрити літературну крадіжку з боку живого чи мертвого, присутнього чи неприсутнього, і так, без жодних перешкод, зможе набути ролей обвинувача, свідка, судді. (там-таки, § 324, 325).

LVIII. Imò *laeso* ipsi, ubi viventi sibi ac spiranti erepta sua fuisse animadverterit, eadem repetere, sibi que vel publicè vindicare licebit, modò debitâ cum modestiâ id fiat. (§. 326.)

LIX. Quis autem dubitet, isthâc ratione longè feliciùs castigari posse pudendam illam plagiariorum nequitiam, quàm si forensi vel controversiâ vel inquisitione, mortuorum inprimis, aut longissimè dissitorum, causa sit peragenda? nisi Parnassum aliquem Boccalini somniamus, in quo nationum omnium atque seculorum literatos unius Apollinis tribunal congreget. (§. 313.)

LX. E dictis causam repetere licebit, cur adversùm literarios fures *nulla sit specialis lata lex civilis*. (§. 310. 312.) Nam illa de plagiaris Fabia, quam J[uris]c[onsul]ti è Digestis repetunt, (§. 32.) ad fures literarios minimè pertinet. (§. 311.)

LXI. Verùm cavere hîc debet Criticus noster, ne forte damnet innocentem, nocentemve absolvat, aut frigidis rationibus plagiariam aliquam causam dijudicet. [Qui tamen cavebit, ne peccet.]

LXII. Id quod evenisse quibusdam videmus jam ex *affectu* quodam sive odii, (§. 615.) sive favoris nimii; jam ex *inscitiâ* quadam, naturam plagii minùs peritè aestimante, (qualem Clementis Alexandrini suprâ thes. XIV. deteximus,) aut *supinitate*, historiam facti praecipitanter nimis inspiciente. [ex affectu, inscitiâ, aut supinitate.]

LXIII. Talem diligentissimi alioqui Zvvingeri lapsum non unum in Theatro vitae humanae, ubi de literariis furibus agit, (Vol. XIX. f. 3560) deprehendet, qui paulò diligentius exempla singulorum scrutabitur: cùm ipse furibus literariis annumeret quosdam, reprehensos quidem & ipsos a veteribus, sed alio quàm plagiariorum titulo:

LXIV. Ut *Ephialtem*, servum Eupolidis, qui fur fuit librorum Heri sui, verùm propriissimè dictus, non metaphoricè, quales nostri; (§. 415.)

LXV. Ut *Calliphanem*, qui peccavit, non plagio literario, sed quòd cùm multorum carminum atque orationum non nisi initia scripsisset, iis passim recitandis videri voluit totidem ingenii foetûs integros peperisse. (§. 375.)

LXVI. Alii *μεθδερχμηνείαις* laborant, quae Zvvingerus idem de *Demetrio*, (§. 403.) *Chrysippo*, (§. 388.) *Flavio*, (§. 430.) affert.

LXVII. Etiam *Diagoram* Petrus Gregorius Tholosanus Syntagm. Juris univ. lib. XXXVI. cap. ult. perperàm plagiarium facit, cùm ille potiùs exemplum fuerit plagio laesi; quem interim plus satis infamavit horribilis atheismus. (405. 406.)

58) Навіть самому скривдженому, коли завважить, що в нього, живого й здорового, щось поцуплено, можна буде хоч і публічно вимагати повернення цього, але хай те робиться з належною поміркованістю.

59) Хто ж сумнівається, що в такий спосіб набагато вдатніше можна стримати цю ганебну розперезаність плагіаторів, ніж якби справу мали розглядати судовою тяганиною чи розслідуванням – особливо якщо йдеться про мертвих або таких, що перебувають якнайдалі? Якщо тільки нам не мариться якийсь Парнас Боккаліні¹⁸, на якому вчених усіх народів і століть може зібрати хіба трибунал Аполлона. (§ 313).

60) Доцільно нагадати вже вказану причину¹⁹, через яку проти літературних злодіїв *не видано жодного державного закону* (§ 310, 312). Адже й той Фабіїв про «плагіаторів», який юристи віднаходять у «Дигестах»²⁰ (§ 32), аж ніяк не стосується літературних злодіїв. (§ 311).

61) Однак цей наш критик мусить пильнувати, щоб випадково невинного не осудити чи зловмисника не виправдати, і не розв'язувати якусь справу про плагіат у нещадний спосіб. [помітка на полі: який, утім, пильнуватиме, щоб не схибити]

62) Бачимо, що з деким таке траплялося або з якогось *почуття* неприязні (§ 615), або надмірної прихильності, або з якого-небудь *незнання*, що не сприяє оцінці природи плагіату (яке ми виявили в Климента Александрійського, згаданого в тезі 14), або через *недбальство*, що спонукає розглядати історію скоєного надто покvapно. [помітка на полі: через почуття, або з незнання, або через недбальство].

63) Не одну таку помилку, зрештою, надзвичайно уважного Цвінгера²¹ в «Театрі людського життя», там, де він говорить про літературних злодіїв (т. 19, арк. 3560)²², помітить той, хто дещо пильніше придивиться до окремих прикладів. До літературних злодіїв він зараховує тих, кого засуджували й давні (автори), але не з приводу плагіаторства.

64) Наприклад, Ефіалья, Евполідового раба²³, який став крадієм книг свого господаря, тільки ж у найбуквальнішому сенсі, а не в переносному, як наші. (§ 415).

65) Чи Калліфана²⁴, який згрішив не літературним плагіатом, а тим, що повиписувавши тільки початки багатьох поем та орацій і повсюдно їх читаючи, хотів, щоб це виглядало в очах необізнаних як плід неабияких здібностей. (§ 375).

66) До псевдотлумачень долучається й те, що той-таки Цвінгер повідомляє про Димитрія²⁵ (§ 403), Хрисиппа²⁶ (§ 388), Флавія²⁷. (§ 430).

67) Навіть Діагора П'єр Грегуар Тулузький²⁸ в «Зібранні світового права», у книзі 36, в останній главі помилково робить плагіатором, хоча той радше буде прикладом постраждалого від плагіату. Якого, між іншим, більше ніж треба знеславив жахливий атеїзм. (§ 405, 406).

LXVIII. Inceptus autem est in *Isidori Hispalensis* causâ Lucas Tudensis. Qui ut ipsum ceu S. Gregorii furem accusatum defenderet, extraordinariâ Spiritûs S. operâ concordēs fuisse scriptoris utriusque calamos, (quale miraculum in LXX. Interpretibus vulgò creditur,) persuasum esse nobis voluit. (§. 150. & 475.)

LXIX. Neque firmioribus argumentis pro *Lambardi* causâ pugnant Lambertus Danaeus (prolegom. in Lombard. lib. I.) & Philippus Labbe (Tom. II. de Script. Eccles. p. 784.) Cùm enim doctis viris nata esset suspicio, an forte Lombardus è libris sententiarum Bandini, (quorum editio Viennensis A. 1519. habetur.) suos extruxerit: Danaeus quidem satis in eo praesidii putat, quod Trithemius Bandini non meminerit; Labbeus autem è Bandino librarium facit, aut codicis possessorem; Ambo sic disputant, ut facilè intelligamus, eos nec opus Bandini, nec nervum argumenti contrà Lombardum vidisse. (§. 494. seqq.)

LXX. Cavendum quoque, ne si duos eruditos forte in eosdem sensûs raræ quantumvis eruditionis conspirare videmus, alterum ilicò arguamus furti, nisi verborum quoque aut alia manifesta indicia fraudem prodant. (§. 217.)

LXXI. Nam & hîc valebit illud, quod ajunt, in re dubiâ satis esse, nocentes decem absolvere, quàm innocentem unum damnare.

LXXII. Utinam verò defiant aliquando tandem eruditi hinc ad famam contendere mediis parum honestis, illinc ob causam non satis idoneam, ac saepe non nisi vanâ suspicione nitentem bella nemini proficua gerere!

68) До справи ж Ісидора Іспанського причинився Лука Туйський²⁹. Він, щоб захистити першого від звинувачень у крадіжці у святого Григорія, хотів, аби для нас було доказом надзвичайне діяння Святого Духа, завдяки якому пера обох авторів писали однаково (у народі досі існує віра про таке чудо з 70-ма тлумачами³⁰). (§ 150, 475).

69) Не сильнішими аргументами, захищаючи (Петра) Ломбардського³¹, орудують Ламбер Дано (вступ до [коментарів] на I кн. Ломбардця) та Філіп Лябе («Про церковних письменників», т. 2, с. 784). Тоді як учені мужі висунули підозру: чи таки не Ломбардець із книги «Сентенцій» Бандінуса (які були видані у Венеції 1519 р.) склав свої. Дано вбачає достатнє підґрунтя в тому, що Бандінуса не згадав Тритемій. Тоді як Лябе зробив із Бандінуса бібліотекаря чи то власника книжок. Обидва розмірковують у спосіб, з якого неважко здогадатися, що вони не бачили ні праці Бандінуса, ні сильного аргументу проти Ломбардця. (§ 494 і далі).

70) Тож пильнуймо, аби, бачивши двох науковців, яких, можливо, об'єднують ті самі, хай хоч які на рідкість учені ідеї, ми не звинувачували відразу одного з них у крадіжці, якщо тільки словесні та інші явні докази не викривають обману. (§ 217).

71) Адже й тут буде чинним вислів, згідно з яким у непевній справі краще звільнити десять винних, ніж осудити одного невинного.

72) Якби таки вчені нарешті припинили виборювати славу негідними засобами, то й воювати з непевного приводу, який часто має за підґрунтя лише марну підозру, нікому б не знадобилося!